

o vnútornom dualizme prvej funkcie. Dualizmus našiel svoj výraz v indoeurópskom panteóne v dvoch božstvách – vo Varunovi (magický pól) a v Mitrovi (pól zákona), ktorých kompetencie v slovanskom panteóne pripadli Velesovi a Perúnovi. Varunovský pól suverenity možno doložiť v slovanskej epike bohatierom Volchom, „fenomenálnym lovcem a nebezpečným dobyvateľom“. Stopy po pamäťových špecialistoch volchovcoch však nie sú také výrazné ako po igricoch. Mitrovský láskavý, právny a kňazský pól náboženskej zvrchovanosti indikujú postavy slovanských božstiev ako Prove, Svarog, Dažbog a Stribog.

V poslednej kapitole Dobyvateľ Arpád a Svätý kráľ Štefan ako komplementárne mytologémy funkcie náboženskej suverenity predkladá Golema hypotézu, že do textov najstarších uhorských legiend a kroník okrem staromaďarských mytologických predstáv prenikli tiež indoeurópske teologické a mytologické koncepty. Na epickom materiáli (*Anonymova kronika, Hartvikova legenda*) ukazuje prítomnosť mýtu viazaného na magický a právny pól prvej funkcie indoeurópskej náboženskej suverenity, čo vysvetľuje slovanským sprostredkovaním. Tak okruh epických postáv varunovsko-mitrovskej schémy rozširuje o dvojicu – dobyvateľa Arpáda a sv. kráľa Štefana. Všetky atribúty Varuna zodpovedajú Arpádovi. Sv. Štefan (podobne ako sv. Václav) zaujal miesto „mitrovského“ zvrchovaného vládca. Funkčný epický ekvivalent Arpáda je bohatier Volha (Volch), s ktorým ho spájajú dva kľúčové dejové motívy: zázračný rybolov a dobyvateľská vojna. Epický kráľ Štefan má blízko k rímskemu polomýtickému kráľovi Numovi. Podľa našej mienky bol obsah najstarších legiend a kroník z uhorského prostredia dosť výrazne ovplyvnený biblickým konceptom, lebo predobrazy jednotlivých motívov v biblickom texte možno nájsť. S dôrazom na chronologickú prvotnosť biblickej správy považujeme slovanské i staromaďarské mytologické predstavy iba za rôzne ozveny toho istého zvukového signálu, s ktorým po prijatí kresťanstva nano-vo rezonujú.

Vo svojej monografii Golema predviedol interpretáciu stredovekých textov spojenú s využitím poznatkov z oblasti novej porovnávacej mytológie. Pri tomto type výkladu, ktorý obchádza autonómnou štruktúrou literatúry, sa však literárna história musela nevyhnutne ocitnúť v pozícii pomocnej disciplíny. Napriek tomu hladinu poznania stredovekej literárnej kultúry sa Golemovi podarilo rozčeriť. Čo nie je v našich pomeroch vôbec málo.

Erika Brtáňová

KLOBUCKÝ, Robert: HLASISTICKÉ HNU-
TIE: NÁROD A SOCIOLOGIA. ZAČIATKY
SOCIOLOGICKÉHO MYSLENIA NA SLO-
VENSKU. Bratislava : Sociologický ústav SAV,
2006. 165 s.

Práca Roberta Klobuckého vychádza z faktu doterajšej neprítomnosti systematickej sociologickej reflexie hlasistického hnutia a to aj napriek tomu, že prínos hlasizmu k rozvoju slovenskej sociológie a k jej neskoršej inštitucionalizácii je pomerne známym faktom. Sociológia, resp. sociologizujúce prístupy boli totiž významnou súčasťou hlasistických aktivít a prejavov a do značnej miery spoluurčovali ideové podložie programu hnutia. Aj preto sa z aspektu sociológa ukazujú jestvujúce analýzy hlasizmu z pohľadu histórie, dejín filozofie a literárnej histórie ako iba čiastkové, nevyhovujúce o ďalších určujúcich (či naopak v niektorých prípadoch špecifických) stránkach hnutia.

Prítomnú analýzu z hľadiska sociológie možno vnímať z viacerých uhlov pohľadu: ako príspevok k histórii vlastnej východiskovej vednej disciplíny (aj s naznačením metodologických problémov a rezerv slovenskej sociológie v tejto oblasti), ako akési dodatočné docenenie prínosu hlasistov pre vývin slovenskej sociológie, no predovšetkým ako pokus postihnúť, pomenovať a definovať pojmy a záujmové oblasti, resp. problémové okruhy hlasizmu z perspektí-

vy súčasnej metodologickej výbavy, s ambíciou ukázať aktuálny rozmer a presah pôvodných koncepcií. Tomu zodpovedá aj členenie práce na päť častí: Metodologické problémy skúmania histórie slovenskej sociológie; Ideové a spoločenské kontexty vývoja hlasistického hnutia; Vznik, vývoj a ideová orientácia hlasistického hnutia; Sociologické myslenie hlasistov; Základné problémy hlasistickej sociológie národa.

Robert Klobucký sa sústredil na publikačné výstupy vybraných mladých hlasistov, „ktorí sa najviac zaslúžili o rozvoj a inštitucionalizáciu sociológie na Slovensku a uverejňovali články, ktoré možno označiť za sociologické alebo sociologizujúce už pred rokom 1918“. Tento rok – rok 1918 – je časovou hranicou autorovho výskumného záberu a je odôvodnený zmenou spoločenskej situácie i postavenia samostatných hlasistov po vzniku 1. Československej republiky. Časopisecké platformy hnutia – východiskový *Hlas* (1898 – 1904), *Slovenský obzor* (1907 – 1908) a *Prúdy* (1919 – 1914), aj s doplnkom iných dobových periodík – analyzoval Robert Klobucký výberovo vzhľadom na predmet svojho výskumu. Hlasistické prejavy a postoje sa pritom usiloval zasadiť do širšieho dobového kontextu, najmä dobových sociologických prúdov, a to súbežne so snahou identifikovať ideové zdroje hlasizmu (na línií autonómne – prebraté – transformované). Zhrnújúce konštatovanie, že v oblasti sociológie boli hlasisti eklektici, pritom nadväzuje na hlasistické dobové autocharakteristiky (Anton Štefánek) i neskoršie zistenia predchádzajúcich bádateľov (Alexander Hirner, Miloslav Petrušek).

Hlasizmu autor pripisuje iniciačnú funkciu vo význame začiatku stretov liberálno-modernizačných a konzervatívnych tendencií na Slovensku, hoci ideové konflikty tohto typu možno v slovenských kultúrno-spoločenských i politických dejinách identifikovať už aj skôr (napr. Nová škola slovenská na konci šesťdesiatych a v prvej polovici sedemdesiatych rokov 19. storočia). Ideovú pozíciu hlasistického hnutia označuje ako liberálny demokratizmus, upozorňujúc pritom na moment diskutability poňatia hlasistického liberalizmu. V sumáre rôznych

charakteristik vníma hlasizmu ako modernizačné, antiklerikálne hnutie, liberálno-modernizačný ideový prúd s reformistickým programom, s dôrazom na racionalizmus, empirizmus, programový kriticismus, resp. ako reformný modernizačný politický program postavený na vedeckých základoch. Konštatuje jeho aktivistické a evolucionistické prvky (cez idey drobnej práce a osvedčenia), pozitivistickú a racionalistickú orientáciu, scientizmus, humanizmus a pod., aby napokon formuloval názor, že „hlasistov skôr možno označiť za intelektuálne hnutie, ktoré sa svojimi prístupmi snažilo ovplyvniť viacero vedných disciplín“ (s. 59). V oblasti sociológie národa zas hlasistov vidí ako špecifický prúd národného hnutia. Pozornosť tiež venuje otázke, prečo boli hlasistické idey také populárne medzi lekármi. Opakovane upozorňuje na nadviazanie hlasistov na odkaz osvietenstva. Základné definície hlasizmu vymedzuje aj pomocou ich odlišenia od ideových pozícií konzervatívne orientovaného martinského centra reprezentovaného Svetozárom Hurbanom Vajanským.

Výrazy ako „Vajanského skupina“ (s. 64) či „Vajanského konzervatívci“ (s. 135) odkazujú na istý typ bežne tradovaných interpretačných zjednodušení. Na niektorých miestach autorovho výkladu by sa pritom žiadala hlbšia problematizácia a jemnejšia diferenciacia či opatrnejšie narábanie s pojmami. Dosť anachronicky pôsobí napr. autorom použitý pojem národný buditeľ, keď sa hovorí o vysokoškolsky vzdelanej (a modernisticky orientovanej) inteligencii z konca 19. storočia. Podobne otáznave je aj bezproblémové akceptovanie tézy J. Bodnára z roku 1965 o existencii troch ideových prúdov na Slovensku na prelome 19. a 20. storočia (prúdu konzervatívneho, socialistického a liberálneho, s. 40), hoci obsahová charakteristika prinajmenšom prvých dvoch vyvoláva viacero otázok. Ak pre J. Bodnára patrilo do konzervatívneho prúdu tak martinské centrum na čele s Vajanským, ako aj katolícka inteligencia okolo Andreja Hlinku a Ferdiša Jurigu, i Robert Klobucký uvažuje v rovnakom kontexte bez bližšieho spresnenia v reláciách „Vajanského skupina a katolicizmus“ (s. 64).

Ideologicko-sociologizujúci prístup hlasistov k literatúre, ich dôraz na sociálne súvislosti aj v oblasti literárneho diela, ktoré sa tak stáva zdrojom poznania sociálnej reality, Robert Klobucký síce dokladá kritickými výhradami neskoršej literárnej histórie (Rudolf Chmel, Miloš Tomčík), sám má však odlišný názor: „Hlasistické preceňovanie sociálnych súvislostí literatúry je z literárno-estetického hľadiska azda skutočne príliš jednostranné, ale zo sociologického hľadiska môže byť práve takýto prístup heuristicky efektívny“ (s. 85).

Záverečná kapitola Základné problémy hlasistickej sociológie národa patrí k najzaujímavejším a najprínosnejším častiam práce. Jej jadro tvorí analýza pojmu národ v kontexte dobovej situácie, pričom práve tento pojem je ponímaný ako zásadný terminologický problém hlasistickej makrosociológie. Autor pracuje s pojmom národ, ako ho definoval Miroslav Hroch: „1. vysoký stupeň komunikácie, ktorá je nasmerovaná dovnútra skupiny, 2. istá podoba ‚kolektívnej pamäti‘, povedomia o spoločnej minulosti, 3. koncept rovnosti všetkých príslušníkov národa ako členov občianskej spoločnosti“ (s. 87). V špecifickom zábere sociológie etnicity si všima proces formovania národa, vzťahy slovenského národa k iným národom (Slováci – Česi, Slováci – Maďari, Slováci – Židia), sociálnu a etnickú štruktúru dobovej slovenskej spoločnosti. V rámci medzietnických vzťahov sa bližšie zaoberá česko-slovenskou otázkou a problematikou čechoslovakizmu, mravnými aspektmi maďarizácie a hospodárskym antisemitizmom, ktorý charakterizuje ako „najkontroverznejší hlasistický koncept“ (s. 90). Hlasistický nacionalizmus definuje ako nacionalizmus politicko-teritoriálny, vymedzujúc ho voči etnicko-kultúrnemu nacionalizmu konzervatívneho krídla dobového slovenského myslenia zastúpeného Vajanským. Pri ďalších odlišeniach pracuje s takými dvojicami pojmov ako aktivita – pasivita alebo ľud – elita.

Pozitívom práce sú aktuálne metodologické východiská a široké uplatnenie najnovších výskumných poznatkov a trendov z domácej i zahraničnej odbornej literatúry. Naopak, jej

slabinou je opakovanie vlastných autorských konštatovaní a zistení v malom odstupe, spôsob citovania (napr. román Roberta Musila *Muž bez vlastností* je tu datovaný rokom 1980), nepresné uvádzanie pojmov (tolstoizmus namiesto tolstoizmus) a nedostatočná jazyková korektúra.

Knihy Roberta Klobuckého *Hlasistické hnutie: národ a sociológia* je napriek pripomienkam dôležitým a vítaným príspevkom do diskusie o procesoch modernizácie slovenskej spoločnosti na prelome 19. a 20. storočia.

Dana Kršáková

POKORNÝ, Milan: ROMÁNOVÁ EPOPEJ V ŽÁNROVÝCH A MEZILITERÁRNÍCH SOUVISLOSTECH. Praha : Academia, 2007. 168 s.

Nové čítanie literárnych textov vydaných pred rokom 1989 sa stalo prirodzenou súčasťou aktuálneho literárnohistorického výskumu. Na strane jednej sme svedkami „zhodnocovania“ diel, ktoré sa v dôsledku politických súvislostí ocitli na okraji, resp. boli vytesnené z literárneho obehu, na strane druhej sú texty, ktoré tvorili súčasť „oficiálneho kánonu“, predmetom kritického čítania, pričom prichádza nielen k hodnotovému preskupovaniu (odlišné chápanie pojmu „kľúčové dielo“), ale aj k zmenám v oblasti žánrovej klasifikácie. Osobitná pozornosť je venovaná odhaľovaniu mocensko-ideologických nástrojov, ktoré v období socialistického realizmu alebo neskôr širšie chápanej „socialistickej literatúry“ viedli nielen k rozličným formám cenzúry a autocenzúry, ale ovplyvňovali celý kultúrny diskurz, menili jeho obsah alebo v zmysle aktuálnych ideologických potrieb generovali rozličné žánrové mutácie (spájanie populárnej literatúry s ideológiou). Pri určitých textoch nemožno teda nezávisle hovoriť len o ich „literárnych kvalitách“, keď sama ideológia im „nadiktovala“ nielen obsah, ale aj formu – včlenila sa priamo do ich štruktúry a formovala ich estetickú hodnotu.